

(ISSN: 2587-0238)

Kandemir, K. & Aslan B. (2025). Tarih Öğretiminde Sözlü Tarihin Yeri ve Kullanımına İlişkin Tarih Öğretmenlerinin Görüşlerinin İncelenmesi, *International Journal of Education Technology and Scientific Researches*, 10(31), 202-219.

DOI: <http://dx.doi.org/10.35826/ijetsar.773>

Article Type (Makale Türü): Araştırma Makalesi

TARİH ÖĞRETİMİNDE SÖZLÜ TARİHİN YERİ VE KULLANIMINA İLİŞKİN TARİH ÖĞRETMENLERİNİN GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ¹

Kübra KANDEMİR

Dr. Bağımsız Araştırmacı, kkandemir1071@gmail.com

ORCID: 0000-0001-7399-2969

Betül ASLAN

Prof. Dr., Atatürk University, Erzurum, Turkey, betula@atauni.edu.tr

ORCID: 0000-0003-3681-7517

Gönderim tarihi: 28.05.2025

Kabul tarihi: 24.08.2025

Yayın tarihi: 15.09.2025

ÖZ

Eğitim öğretim alanında yaşanan gelişmeler, uygulanan yöntem ve tekniklerle öğretim programlarına da yansımıştır. Nitekim Eğitim Şurası 2009 öğretim programlarının öğrencilerin bilgiye ulaşma yollarını öğrenmelerine, karar verme ve sorun çözme becerilerini geliştirmelerine fırsat tanıyacak şekilde yeniden düzenlenmesine ihtiyaç duyulduğunu ifade etmiştir. Bu ihtiyaçlar çerçevesinde ise öğretim programlarında yeni yaklaşımlar dikkati çekmektedir. Söz konusu yaklaşımlardan birisi tarihsel düşünme becerilerinden tarihsel sorgulamaya dayalı araştırma becerisi olan sözlü tarih çalışmalarıdır. Sözlü tarih, yaşayan bireylerin belleğe dayalı sözlü anlatıları vasıtasıyla ve sıradan insanların gündelik yaşamlarıyla biçimlenen bir tarih yazma şekli, toplumsal tarihten ekonomik ve siyasi tarihe uzanan, geçmişin belleklerdeki bilgisini bugüne toplayan bir yöntem olarak tanımlanabilir. Sözlü tarih, tarih öğretiminin gerçekleştirilmesi amacıyla eğitim-öğretim faaliyetlerinde yaygın bir şekilde kullanılan, öğrencilerin tarih derslerine karşı ilgi ve meraklarını artıran ve eleştirel düşünme, gözlem, araştırma gibi birçok becerisinin gelişmesine katkı sağlayan bir yöntemdir. Dolayısıyla tarih öğretiminde sözlü tarih yönteminin kullanılması büyük önem taşımaktadır. Bu kapsamda çalışmada tarih öğretiminde sözlü tarihin yeri ve kullanımına ilişkin öğretmen görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu, 2016-2017 eğitim-öğretim yılında Doğu Anadolu Bölgesinde bulunan A ilindeki devlet okullarında görev yapmakta olan toplam 10 tarih öğretmeni oluşturmaktadır. Bu çalışmada kolay örneklem yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada veriler yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla toplanmıştır. Araştırmada elde edilen veriler içerik analizi tekniğiyle çözümlenmiş, öğretmenlerin görüşleri doğrudan alıntılarla sunulmuş ve elde edilen bulgular yorumlanmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara göre; sözlü tarih ile ilgili tarih öğretmenlerinin mevcut bilgileri olduğu, öğretmen yaklaşımlarının da sözlü tarih kullanımında önemli olduğu, sözlü tarih çalışmalarının öğrenciye ve tarih öğretimine katkılarının olduğu ancak tarih öğretiminde bu çalışmaların bazı sınırlılıkları olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma sonucunda, elde edilen bulgular doğrultusunda problemin çözümüne yönelik önerilere yer verilmiştir.

Anahtar kelimeler: Sözlü tarih, sözlü tarih kaynakları, tarih öğretimi, tarih öğretmeni, temel nitel araştırma.

¹ Bu çalışma “Tarih Öğretiminde Sözlü Tarihin Yeri ve Kullanımına İlişkin Öğretmen Görüşleri” başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Sorumlu Yazar: Dr. Kübra Kandemir, Bağımsız Araştırmacı, kkandemir1071@gmail.com

Etik Kurul Onayı: Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü, 26/05/2017, 36648235/605.01/7675585

İntihal/Etik: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği, araştırma ve yayın etiğine uyulduğu teyit edilmiştir.

AN INVESTIGATION OF HISTORY TEACHERS' VIEWS ON THE PLACE AND USE OF ORAL HISTORY IN HISTORY TEACHING

ABSTRACT

Developments in the field of education have also been reflected in curricula through the methods and techniques applied. In fact, the 2009 Education Council emphasized the need to restructure curricula in a way that would allow students to learn how to access information, develop decision-making and problem-solving skills. Within this framework, new approaches in curricula have drawn attention. One of these approaches is oral history studies, which are based on historical inquiry skills within historical thinking. Oral history can be defined as a way of writing history shaped by the memory-based oral narratives of living individuals and the everyday lives of ordinary people, as well as a method that collects the knowledge of the past from memories, ranging from social history to economic and political history. Oral history is a widely used method in educational activities for the purpose of teaching history, as it increases students' interest and curiosity towards history lessons and contributes to the development of various skills such as critical thinking, observation, and research. Therefore, the use of the oral history method in history teaching is of great importance. In this context, the aim of the study was to determine teachers' views on the place and use of oral history in history teaching. The study group consisted of a total of 10 history teachers working in public schools in Province A, located in the Eastern Anatolia Region, during the 2016–2017 academic year. A convenience sampling method was used in the research. Data were collected through a semi-structured interview form. The data obtained were analyzed using content analysis, teachers' views were presented with direct quotations, and the findings were interpreted. According to the findings of the study, it was concluded that history teachers had existing knowledge about oral history, that teacher approaches were important in the use of oral history, and that oral history studies contributed to both students and history teaching, but also had certain limitations in history instruction. Based on the findings, suggestions for solving the identified problems were provided.

Keywords: Oral history, oral history sources, history teaching, history teacher, basic qualitative research.

GİRİŞ

Eğitim öğretim alanında yaşanan gelişmeler, uygulanan yöntem ve tekniklerle öğretim programlarına da yansımıştır. Nitekim Eğitim Şurası 2009 öğretim programlarının öğrencilerin bilgiye ulaşma yollarını öğrenmelerine, karar verme ve sorun çözme becerilerini geliştirmelerine fırsat tanıyacak şekilde yeniden düzenlenmesine ihtiyaç duyulduğunu ifade etmiştir. Bu ihtiyaçlar çerçevesinde ise öğretim programlarında yeni yaklaşımlar dikkati çekmektedir. Söz konusu yaklaşımlardan birisi tarihsel düşünme becerilerinden tarihsel sorgulamaya dayalı araştırma becerisi olan sözlü tarih çalışmalarıdır. Tarihsel sorgulama olayda bulunan bireylerin konuşturulduğu, olaylarla bağlantısı, farklı bakış açıları ve farklı geçmişleri olan bireylerin fikir, inanış ve çıkarlarını yansıtmış olduğu bir sorgulama çeşididir. Bu bağlamda sözlü tarih çalışmaları öğrencinin ders kitabında yer alan bilgileri sorgulamasını, ders kitabında yer verilmeyen tarihi şahsiyetlerin bakış açılarını araştırmasını, ders kitabının tamamıyla veya kısmen göz ardı ettiği bir konuyu derinlemesine inceleyebilmesini ve olaylar hakkında yeni sorular sormasını sağlar (MEB, 2009; MEB, 2018).

Literatürde sözlü tarih ile ilgili birçok farklı tanım mevcuttur. Bu tanımlardan biri İtalyan sözlü tarihçi Alessandro Portelli'ye aittir. Alessandro Portelli (1996) sözlü tarihin karşılıklı bir diyalog olduğunu ifade etmektedir. Başka bir deyişle, tarihçi (görüşmeci) ile anlatıcının (kaynak) görüşme esnasında birlikte yapmış oldukları şey olduğunu söylemektedir. Lehane ve Goldman (1977) sözlü tarihi, kayıt altına alınmamış bilgi kaynakları şeklinde tanımlamaktadır. Counce (2001) sözlü tarihi, malzeme toplama yaklaşımı olarak görerek, bugünü ve geçmişi anlamlandırmak ve geleceği ise yönlendirmek adına yapılan bir katkıdır biçiminde açıklamaktadır. Metin (2002) sözlü tarihi, bireylerin söylediklerini dinlemeye dayanan bir tarih biçimi olarak tanımlamaktadır. Amerikalı sözlü tarihçi Baum (1987) sözlü tarihin, toplumların tarihsel birikimlerinin bir parçası olduğunu belirtmektedir. Thompson (1999) ise sözlü tarih yöntemini, yaşamı tarihin içine alan ve geçmişin yaşayan belleği olan ilk tarih türü olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda sözlü tarih, yaşayan bireylerin belleğe dayalı sözlü anlatıları vasıtasıyla ve sıradan insanların gündelik yaşamlarıyla biçimlenen bir tarih yazma şekli, toplumsal tarihten ekonomik ve siyasi tarihe uzanan, geçmişin belleklerdeki bilgisini bugüne toplayan bir yöntem olarak tanımlanabilir.

2018 tarih dersi öğretim programı incelendiğinde programda sözlü tarih yöntemine önem verildiği görülmektedir. Bu doğrultuda 9. sınıf “tarih ve zaman ünitesinde” “9.1.1. Bir araştırma alanı ve bilim dalı olarak tarihin konusunu, kapsamını ve diğer bilim dallarıyla ilişkisini açıklar.”, “9.1.2. Tarih öğrenmenin amaç ve yararlarını kavrar.”, “9.1.3. Zamanı anlama ve anlamlandırmaya yönelik farklı yaklaşımları analiz eder.”; “insanlığın ilk dönemleri ünitesinde” “9.2.1. Kanıtlardan yola çıkarak yazının icadından önceki zamanlarda yaşayan insanların hayatı hakkında çıkarımlarda bulunur.”, “9.2.2. Yazının icadının insanlık tarihinde meydana getirdiği değişimi fark eder.”, “9.2.3. İlk Çağ’da yeryüzündeki belli başlı medeniyet havzalarını tanıır.”, “9.2.4. İlk Çağ’da coğrafya ve iklimin, insanların hayat ve geçim tarzları üzerindeki belirleyici etkisini analiz eder.”, “9.2.6. İlk Çağ’da hukuk sistemlerinin oluşturulmasında etkili olan dinî ve beşerî kaynakları kavrar.”; “orta çağ’da dünya ünitesinde” “9.3.1. Orta Çağ’da yeryüzünün çeşitli bölgelerinde kurulan siyasi ve sosyal yapıları tanıır.”, “9.3.3. Orta Çağ’da Asya ve Avrupa’da askerî organizasyon biçimleri ile toplumların yaşam tarzları (konar-göçer ve yerleşik) arasındaki bağlantıları analiz eder.”, “9.3.4. İlk Çağ’ın sonlarından itibaren gerçekleştirilen hukuki düzenlemelerin günümüzün evrensel hukuk ilkelerine temel teşkil ettiğini kavrar.”; “ilk ve orta çağlarda Türk dünyası ünitesinde”

“9.4.1. Türklerin Asya’da tarih sahnesine çıktıkları ve yaşadıkları alanlar ile başlıca kültür çevrelerini tanır.”,
“9.4.2. İlk ve Orta Çağlarda İç Asya’daki Türk siyasi teşekküllerinin güç ve yönetim yapısını kavrar.”, “9.4.3.
İslamiyet öncesi dönemde Türklerin yaşadığı coğrafyalar ile hayat tarzları arasındaki ilişkiyi analiz eder.”, “9.4.4.
Kavimler Göçünün sebep ve sonuçlarını siyasi ve sosyal açılardan analiz eder.”; “İslam medeniyetinin doğuşu
ünitesinde” “9.5.1. İslamiyet’in doğuşu sırasında Arap Yarımadası, Asya, Avrupa ve Afrika’nın genel durumunu
açıklar.”, “9.5.3. Emeviler ile birlikte İslam Devleti’nin yapısında meydana gelen değişimi analiz eder.”;
“Türklerin İslamiyet’i kabulü ve ilk Türk İslam devletleri ünitesinde” “9.6.1. Türklerin İslamiyet’i kabul etmeye
başlamaları ile Türkiye Selçuklu Devleti’nin kuruluşu arasındaki süreçte meydana gelen başlıca siyasi gelişmeleri
tarih şeridi ve haritalar üzerinde gösterir.”, “9.6.3. Karahanlı ve Gazneli örneklerinden hareketle İslamiyet’in
kabulünün Türk devlet yapısında ve toplumsal hayatta meydana getirdiği değişimleri analiz eder.”, “9.6.4. Büyük
Selçuklu Devleti Dönemi’ndeki başlıca siyasi gelişmeleri Türk tarihi içerisindeki önemi bağlamında açıklar.”,
“9.6.5. Büyük Selçuklu Devleti’nin yönetim ve toplum yapısını kavrar.” gibi kazanımların sözlü tarih ile ilgili
olduğu söylenebilir. 10. sınıf “yerleşme ve devletleşme sürecinde Selçuklu türkiyesi ünitesinde” “10.1.1. Türklerin
Anadolu’ya yerleşmeye başlaması ile Türkiye Selçuklu Devleti’nin yıkılışı arasındaki süreçte meydana gelen
başlıca siyasi gelişmeleri tarih şeridi ve haritalar üzerinde gösterir.”, “10.1.2. Anadolu’ya yapılan Türk göçlerinin
sosyokültürel etkilerini analiz eder.”, “10.1.6. Moğol İstilasının Anadolu’da meydana getirdiği siyasi ve sosyal
değişimi analiz eder.”; “beylikten devlete Osmanlı siyaseti (1302-1453) ünitesinde” “10.2.1. 1302-1453 yılları
arasındaki süreçte meydana gelen başlıca siyasi gelişmeleri tarih şeridi ve haritalar üzerinde gösterir.”, “10.2.2.
Osmanlı Beyliği’nin kuruluşu hakkında ileri sürülen çeşitli nazariyeleri analiz eder.”, “10.2.5. Osmanlı Devleti’nin
Anadolu’da Türk siyasi birliğini sağlamaya yönelik faaliyetlerini analiz eder.”; “beylikten devlete Osmanlı
medeniyeti ünitesinde” “10.4.1. Süflilerin ve âlimlerin öğretilerinin Anadolu’nun İslamlaşmasına etkisini kavrar.”,
“10.4.3. Osmanlı coğrafyasında sözlü ve yazılı kültürün toplum hayatına etkilerini analiz eder.”, “10.4.4. Osmanlı
coğrafyasındaki zanaat, sanat ve kültür faaliyetleri ile bunlara bağlı olarak sosyal hayatta meydana gelen
değişimleri analiz eder.”; “dünya gücü Osmanlı (1453-1595) ünitesinde” “10.5.1. 1453-1520 yılları arasındaki
süreçte meydana gelen başlıca siyasi gelişmeleri tarih şeridi ve haritalar üzerinde gösterir.”, “10.5.4. 1520-1595
yılları arasındaki süreçte meydana gelen başlıca siyasi gelişmeleri tarih şeridi ve haritalar üzerinde gösterir.”;
“sultan ve Osmanlı merkez teşkilatı ünitesinde” “10.6.1. Topkapı Sarayı’nın devlet idaresinin yanı sıra devlet
adamı yetiştirilmesinde ve şehir kültürünün gelişmesindeki rollerini analiz eder.”, “10.6.2. Osmanlı Devleti’nde
merkezi otoriteyi güçlendirmeye yönelik düzenlemeleri analiz eder.”; “klasik çağda Osmanlı toplum düzeni
ünitesinde” “10.7.2. Osmanlı Devleti’nin fethettiği yerleşim yerlerinin İslam kültürünün etkisiyle geçirdiği
dönüşümü analiz eder.” kazanımları sözlü tarih ile ilişkilendirilebilir. 11. sınıf “değişen dünya dengeleri karşısında
Osmanlı siyaseti (1595-1774) ünitesinde” “11.1.1. 1595-1700 yılları arasındaki süreçte meydana gelen başlıca
siyasi gelişmeleri tarih şeridi ve haritalar üzerinde gösterir.”, “11.1.2. XVII. yüzyılda değişen siyasi rekabet
içerisinde Osmanlı Devleti’nin ittifak girişimlerini açıklar.”, “11.1.5. 1700-1774 yılları arasındaki süreçte meydana
gelen başlıca siyasi gelişmeleri tarih şeridi ve haritalar üzerinde gösterir.”; “değişim çağında Avrupa ve Osmanlı
ünitesinde” “11.2.1. Avrupa düşüncesinde meydana gelen değişimleri ve bunların etkilerini analiz eder.”, “11.2.2.
Avrupa’daki gelişmelere bağlı olarak Osmanlı idari, askerî ve ekonomik yapısında meydana gelen değişimleri
analiz eder.”, “11.2.3. Osmanlı devlet idaresi ve toplum düzenindeki çözümleri önleme çabalarını analiz eder.”;
“uluslararası ilişkilerde denge stratejisi (1774-1914) ünitesinde” “11.3.1. 1774-1914 yılları arasındaki süreçte

meydana gelen başlıca siyasi gelişmeleri tarih şeridi ve haritalar üzerinde gösterir.”; “devrimler çağında değişen devlet-toplum ilişkileri ünitesinde” “11.4.1. Fransız İhtilali ve Avrupa’da Sanayi Devrimi ile birlikte devlet-toplum ilişkilerinde meydana gelen dönüşümü kavrar.”, “11.4.3. Ulus devletleşme ve endüstrileşme süreçlerinin sosyal hayata yansımalarını analiz eder.”, “11.4.4. Tanzimat Fermanı, Islahat Fermanı ve Kanun-ı Esasi’nin içeriklerini küresel ve yerel siyasi şartlar bağlamında değerlendirir.”, “11.4.5. 1876-1913 arasında gerçekleştirilen darbelerin Osmanlı siyasi hayatı üzerindeki etkilerini değerlendirir.”; “XIX ve XX. yüzyılda değişen gündelik hayat ünitesinde” “11.6.1. Osmanlı Devleti’nin son dönemlerindeki nüfus hareketlerinin siyasi, askerî ve ekonomik sebep ve sonuçlarını açıklar.”, “11.6.2. Modernleşmeyle birlikte sosyal, ekonomik ve politik anlayışta yaşanan değişim ve dönüşümlerin gündelik hayata etkilerini analiz eder.” kazanımlarının sözlü tarih ile ilişkili olduğu söylenebilir (MEB, 2018, s. 21-41).

2018 tarih dersi öğretim programında sözlü tarih kapsamında değerlendirilebilecek amaçların ise; (i) “öğrencilerin yaşadıkları toplum, ülke ve dünyanın bugünlere nasıl geldiğinin farkındalığını kazanarak, günümüzde olup bitenleri yorumlamayı ve geleceğe yönelik projeksiyonlar oluşturabilmeyi kapsayan bir tarih bilinci geliştirmeleri”, (ii) “insanlık tarihi bağlamında Türk milletinin ve Türk kültürünün geçmişten bugüne serüvenini takip etmeleri ve anlamaları”, (iii) “tarihî olayların, meydana geldiği dönemin siyasi, sosyal, kültürel, ekonomik ve dinî özelliklerini yansıttığını ve bu nedenle bir olayı değerlendirirken olayın meydana geldiği dönemin koşullarını dikkate almanın gerekliliğini kavramaları”, (iv) “birincil ve ikincil kaynaklarda yer alan kanıtları belirleme, analiz etme, yorumlama ve değerlendirmeyi içeren tarihe özgü yeterlilik ve becerileri geliştirmeleri, edindikleri bilgilerin doğruluğunu ve geçerliliğini sorgulayarak kanıtla desteklenen çıkarımlarda bulunmaları” ve (v) “geçmişin tarihî bilgiye dönüştürülmesi süreçlerinde tarihçilerin esas aldıkları ilkeler ile yararlandıkları yöntemleri ve kullandıkları becerileri birer yaşam becerisi haline getirmeleri” olduğu söylenebilir (MEB, 2018, s. 12). Programın uygulanmasında dikkat edilecek hususlarda da okul dışı ortamlardan yararlanılması ve sözlü tarih çalışmalarının yapılması önerilmektedir. Bunun yanı sıra programın “alana özgü yeterlilik ve beceriler” kısmında “kronolojik düşünme, tarihsel kavrama, neden-sonuç ilişkisi kurma, değişim ve sürekliliği algılama, tarihsel sorgulamaya dayalı araştırma, tarihsel analiz ve yorum, tarihsel sorun analizi ve karar verme, geçmişe geçmişteki insanların bakış açısıyla bakabilme veya tarihsel empati becerilerinin” sözlü tarih kapsamında geliştirilebilecek becerilere örnek oluşturabileceği söylenebilir (MEB, 2018, s. 13-18).

Sözlü tarih, tarih öğretimi bakımından büyük bir öneme sahiptir (Gazel, 2015). Nitekim literatürde yapılan çalışmalarda sözlü tarih kullanımının hem tarih konularının öğretimi ve öğrenimini keyifli hale getirdiği hem de öğrencilere pek çok beceri kazandırdığına yönelik araştırma sonuçları bulunmaktadır (Akçalı ve Aslan, 2012; Ardemento ve Kuszmar, 2009; Dere ve Kızılay, 2017; Kara, 2019; Mclellan, 2014). Sözlü tarih kullanımı tarih öğretiminde ise iki farklı biçimde gerçekleştirilebilir. Bunlardan birincisi; sözlü tarih kaynaklarının kullanımı ikincisi ise öğrencilere yaptırılan uygulamalardır. Bahsi geçen kaynaklar toplumların maddi ve manevi dünya görüşlerini ortaya koyan edebî nitelikli ürünlerdir. Bu ürünler halkın yaşam biçimini, ortak olan duygu ve düşüncelerini ifade etme açısından önemli role sahiptir (Tokcan, 2019). Destanlar, atasözleri, efsaneler, hikâyeler vb. içerisinde farklı unsurlar içeren sözlü eserler tarih derslerinde öğrencilerin bilişsel ve duyuşsal gelişimlerine yardım ederek, derse karşı ilgilerinin canlı tutulmasında önemli rol oynayabilir. Çünkü tarih gibi sözel anlatıma dayalı ve soyut olan bir dersin bu edebî kaynaklarla desteklenmesi öğretimi kolaylaştırabilir. Ayrıca sözlü tarih

çalışmaları vasıtasıyla ortaya koyulan sonuçlarla sınıf içi ve dışı etkinlikler gerçekleştirilebilir. Örneğin; yapılan görüşmelerden okuma parçaları oluşturulabilir, sözlü tarih ile ilgili belgeseller hazırlanabilir, araştırma sonucu elde edilen belgeler, mektuplar, fotoğraflar vb. araç ve gereçler sergilenebilir, ses kayıtlarından meydana gelen dersler yapılabilir, konuyla alakalı tartışmalar yapılabilir (Gazel, 2015). Böylelikle sözlü tarih çalışmaları yapmış kişilerin eserleriyle de tarih öğretimi gerçekleştirilebilir.

İyi bir sözlü tarih çalışması yapabilmenin en önemli şartı iyi bir görüşmenin yapılabilmesidir. Bu nedenle görüşmenin öncesinde ve sonrasında dikkat edilmesi gereken kurallar bulunmaktadır. Görüşme yapmadan önce ilk olarak konu ve amaç tespit edilmeli ve konuyla alakalı yazılmış eserler incelenmelidir. Sonrasında araştırmaya yönelik bir plan yapılarak, görüşülmesi gereken kişiler ve neyin arandığıyla ilgili bilgiler belirlenmelidir. Çünkü görüşme yapmadan önce görüşmenin konusu ve bilgisine başvurulacak kişi ile ilgili ön bilgi edinilmesi önemlidir. Görüşme yapmadan önce hazırlanmış olan sorular özelden genele doğru olmalı, basit ve kısa kelimelerden oluşmalı, yanıtların ise yönlendirici olmamasına dikkat edilmelidir. Görüşmeler kalabalık olmayan yerlerde yapılmalıdır. Kayıt alınacaksa görüşme yapmadan önce kontrol edilmeli ve görüşülen kişiye konuşmaların kayıt altına alınacağı söylenmelidir. Görüşme yapmadan önce görüşülecek kişiye araştırmanın amacı ile ilgili bilgi verilerek, alınacak bilgilerin hangi amaçla kullanılacağı bildirilmelidir. Görüşme esnasında iyi bir dinleyici olunmalı, görüşmede mümkün oldukça geri planda durulmalı ve görüşülen kişinin anlattıkları bölünmemelidir. Evet veya hayır biçiminde yanıtlandırılacak sorulardan uzak durulmalı ve nasıl, neden vb. ifadelerle yer verilmelidir (Gazel, 2015; Güçlü, 2013). Görüşmeden sonra elde edilen veriler yazılı duruma getirilmelidir (Acun, 2008). Elde edilen bu veriler gün gün tasnif edilmeli, görüşmeler adlandırılmalı, tarih atılmalı ve saklanmalıdır. Çünkü görüşülen kişiyle tekrar görüşme yapılması gerekebilir (Gazel, 2015; Metin, 2002). Böylelikle görüşme yapmak amacıyla yola çıkan bir araştırmacı derlemiş olduğu bilgileri araştırmaya çalıştığı konuya kaynak olarak toplamalıdır. Ardından kendisine bir proje hazırlayarak daha sonra görüşme yapmalıdır. Görüşmeden elde edeceği verileri saklama ve sınıflandırmasından sonra ise yorumu başka bir deyişle tarihi yazmalıdır (Sarı, 2006).

Sözlü tarih kullanımının uygulama biçiminde gerçekleştirilmesi durumunda göz önünde tutulması gereken bazı temel ilkeler vardır. Bunlar; (i) hazırlık aşamasında öğrencilerin hevesleri kırılmamalıdır, (ii) sözlü tarih etkinlikleri özellikle idare edilebilen bir konu üzerine odaklanmalıdır, (iii) görüşmeler dikkatlice hazırlanmalıdır, (iv) öğrencilere konu hakkında yardımcı olması amacıyla günlük, vasiyetname vb. kaynaklar kullanılmalıdır, (v) öğrenciler görüşmelere gruplar halinde gönderilmelidir, (vi) görüşme sırasında ses kaydedici cihazlar, resimler ve eski fotoğraflar bulundurulmalıdır, (vii) görüşmeler resmi kaynaklar vasıtasıyla gerçekleştirilmeli ve belirli bir zaman dilimi ile kayıtlandırılmalıdır, (viii) metinlerin Worde aktarılmasında teknolojik destek sağlanmalıdır (Demircioğlu, 2015; Welton ve Mallan, 1999). Sözlü tarih kullanımının öğrencilere kazandırmada etkili olduğu beceriler ise şöyledir; (i) gözlem yapabilme, (ii) dinleyebilme, (iii) soru sorabilme, (iv) olguyu düşünceden ayırabilme, (v) bilgiyi düzenleyebilme, (vi) ilgisiz bilgi arasından ilgili bilgiyi bulabilme, (vii) değişim ve sürekliliği algılayabilme, (viii) önceki kuşakları daha iyi anlayabilme (Safran ve Ata, 1998; Thompson, 1999; Welton ve Mallan, 1999). Sözlü tarih kullanımının öğrencilere kazandırmış olduğu bahsi geçen bu beceriler öğrencinin tarihe bambaşka bir açıdan bakmasını sağlayabilir, ders kitabına olan bağlılığını engelleyerek yeni bir dünyayı öğrenciye keşfettirebilir.

İlgili literatür incelendiğinde sözlü tarih yöntemine yönelik yürütülen kuramsal (Akçalı ve Aslan, 2012; Demircioğlu, 2005; Dere, 2018; Sarı, 2006; Uygun, 2006) ve uygulamalı (Akbaba ve Kılcan, 2014; Beldağ ve Balcı, 2017; Çurku, 2019; Demirci, 2022; Dere, 2017; Gölgesiz Gedikler, 2021; İncegöl, 2010; Kabapınar ve İncegöl, 2016; Mert ve Beldağ, 2019; Metin ve Öz, 2019; Sağlam ve Sayımlı, 2018; Sarı, 2007; Sarı ve Karadağ, 2021) araştırmalara yer verildiği görülmektedir. Bu araştırmada ise sözlü tarih yöntemiyle ilgili kuramsal bilgiler yanında tarih öğretmenlerinin sözlü tarih yöntemine ilişkin farkındalıkları, derslerinde bu yöntemi kullanma durumları, sözlü tarih kullanımında öğretmen yaklaşımlarının neler olduğu vb. belirlenmek istenmiştir. Bu bağlamda araştırmanın amacı tarih öğretiminde sözlü tarihin yeri ve kullanımına ilişkin tarih öğretmenlerinin görüşlerini ortaya koymaktır. Bu genel amaç etrafında aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır;

1. Tarih öğretmenlerinin sözlü tarih hakkındaki görüşleri nelerdir?
2. Tarih öğretmenlerinin sözlü tarihin tarih öğretimindeki yerine yönelik görüşleri nelerdir?
3. Tarih öğretmenlerinin tarih öğretiminde sözlü tarihi kullanıp kullanmama durumları ve sebeplerine yönelik görüşleri nelerdir?
4. Tarih öğretmenlerinin sözlü tarih etkinlikleri ile işlenen derslerin diğer yöntemlerden farkına yönelik görüşleri nelerdir?
5. Tarih öğretmenlerinin sözlü tarih kullanımında öğretmenlerin dikkat etmesi gereken hususlar ve yeterliklere yönelik görüşleri nelerdir?
6. Sözlü tarih çalışmalarının öğrencilerin tarih dersine yönelik tutumlarına etkisi konusunda tarih öğretmenlerinin görüşleri nelerdir?
7. Tarih öğretiminde sözlü tarih kullanımının üstünlük ve sınırlılıkları hakkındaki öğretmen görüşleri nelerdir?

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Bu araştırma temel nitel araştırma deseniyle yürütülmüştür. Temel nitel araştırma, sıklıkla uygulamalı alanlarda tercih edilen bir nitel araştırma çeşididir. Amacı, bireylerin deneyimlerini nasıl anlamlandırdıklarını öğrenmektir. Nitekim bu araştırma deseni kullanan araştırmacılar, insanların tecrübelerine ne anlam kattıkları, dünyalarını nasıl inşa ettikleri ve yaşamlarını nasıl yorumladıkları üzerine yoğunlaşırlar. Veriler; görüşmeler, gözlemler veya doküman analizi yoluyla elde edilir. Veri analizi, veriyi karakterize ederek tekrarlayan örüntüleri tespit etmeyi kapsar. Bulgular ise ya bu tekrarlanan kalıplardır ya da türetildikleri veri tarafından desteklenen temalardır (Merriam, 2015).

Katılımcılar

Araştırmanın çalışma grubu 2016-2017 eğitim-öğretim yılında Doğu Anadolu Bölgesinde bulunan A Büyükşehirindeki devlet okullarında görev yapmakta olan toplam 10 tarih öğretmeninden oluşmaktadır. Öğretmenlerin tespit edilmesinde amaçlı örnekleme yöntemlerinden kolay ulaşılabilir örnekleme (Yıldırım ve Şimşek, 2008) tercih edilerek ulaşılabilir bir grup araştırmaya dâhil edilmiştir. Ulaşılabilir katılımcılar tespit edildikten sonra Milli Eğitim'den gerekli izinler alınmıştır. Daha sonra katılımcılar araştırmanın amacı

doğrultusunda bilgilendirilmişlerdir. Araştırma etiği gereğince öğretmenlerin kimlik bilgileri gizlenerek takma adlar kullanılmıştır.

Araştırmanın çalışma grubuna ilişkin bilgiler aşağıda sunulmuştur:

Tablo 1. Katılımcılar

Rumuz	Cinsiyet	Mesleki Kıdem	Mezun Olduğu Program Türü
K.Ö.	Erkek	24	Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi
G.Ö.	Erkek	17	Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi
B.Ö.	Kadın	8	Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi
Ç.Ö.	Kadın	18	19 Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi
H.Ö.	Kadın	22	Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi
M.Ö.	Erkek	36	Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi
F.Ö.	Erkek	2	Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
A.Ö.	Erkek	20	Bahkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi
D.Ö.	Kadın	10	Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi
E.Ö.	Erkek	30	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

Tablo 1’de katılımcıların cinsiyetlerine, mesleki kıdem yıllarına ve mezun oldukları program türlerine ilişkin bilgiler açıklanmıştır. Buna göre katılımcıların 6’sının erkek, 4’ünün kadın; mesleki kıdem yıllarının 2-36 yılları arasında; 5’inin edebiyat fakültesi, 5’inin ise eğitim fakültesi mezunu olduğu anlaşılmaktadır.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme tekniği tercih edilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinde araştırmacı önceden görüşme sorularını hazırlamaktadır, fakat araştırılan bireylere görüşme esnasında kısmi olarak esneklik sağlamak ve oluşturulmuş olan soruların tekrardan hem düzenlenmesine hem de tartışılmasına imkân tanımaktadır. Bu çeşit bir görüşmede araştırılan bireylerin de araştırma üzerine kontrolleri bulunmaktadır (Ekiz, 2015). Veri toplama aracının geliştirilme sürecinde, öncelikle gerekli literatür taranmış daha sonra görüşme sorularının anlaşılıp anlaşılmadığını, anlam, üslup ve dil açısından doğruluğunu tespit etmek için uzman üç tarih eğitimcisinin görüşleri alınarak ön uygulaması yapılmıştır. Hazırlanmış olan yedi soru ön uygulamada üç öğretmene sorulmuş, sözlü tarih hakkındaki görüşlerine neden böyle düşündükleri sorusu eklenmiş, görüşme formuna nihai şekil verilmiş böylelikle araştırmadaki katılımcılara sunulmuştur. Görüşme, Haziran 2017’de öğretmenlerin istedikleri ortamda gerçekleştirilmiştir. Görüşme esnasında veriler öğretmenlerin izniyle araştırmacı tarafından yazılı olarak kaydedilmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırmadan elde edilen veriler, içerik analiz tekniğiyle çözümlenmiştir. İçerik analizi; birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları anlaşılır şekilde yorumlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2008). İçerik analizi diğer bir ifadeyle, kalıpları, temaları, ön yargıları ve anlamları belirlemek amacıyla belirli bir materyalin dikkatlice ayrıntılı ve sistematik olarak incelenmesi, yorumlanması esasına dayanır (Arıkan, 2004). Veri sunumunda tablolar hazırlanarak görüşler, frekanslarıyla birlikte verilmiştir. Katılımcıların görüşlerinden doğrudan alıntılara yer verilerek elde edilen sonuçlar desteklenmiştir. Gizliliğin korunması

gereğince katılımcılara takma adlar verilmiştir. Araştırma sonucunda analizler araştırmacı ve uzman üç tarih eğitimsi ile birlikte yapılmış böylelikle görüş birliği sağlanmıştır. Araştırmadaki bulguların geçerlik ve güvenilirliği amacıyla farklı bir uzman ise veri analizi yaparak % 70 görüş birliği sağlanmıştır.

Etik Kurul İzni: Makale için etik kurul izni Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü Yayın Etiği Kurulu tarafından 26.05.2017 tarih ve 36648235/605.01/7675585 sayılı karar ile alınmıştır.

BULGULAR

Araştırmaya katılan öğretmenlerin yarı yapılandırılmış görüşme formunda yer alan sorulara verdikleri cevaplar analiz edilerek frekanslarıyla birlikte aşağıda tablolar halinde sunulmuş ve elde edilen bulgular sayesinde yorumlara yer verilmiştir:

Araştırmaya katılan tarih öğretmenlerinin sözlü tarih hakkındaki görüşleri, frekanslarıyla birlikte Tablo 2’de verilmiştir:

Tablo 2. Tarih Öğretmenlerinin Sözlü Tarih Hakkındaki Görüşleri

Görüşler	f
Tarihçiler için önemli bir bilgi kaynağıdır	3
Toplumlar tarafından meydana getirilen tarihsel birikimlerdir	2
Kuşaktan kuşağa yayılan sözlü anlatımlardır	1
İnsanların anlattıklarını dinleme yoluyla oluşturulan tarih	1
Geçmiş daha iyi anlamak için kullanılan bir araçtır	1
Geçmişin bir yansımasıdır	1
Geçmişle gelecek arasında kurulan bir köprüdür	1
Toplam	10

Tablo 2 incelendiğinde öğretmenlerin 3’ü sözlü tarih yoluyla üretilen bilgilerin tarihçiler için önemli bir bilgi kaynağı olduğunu, 2’sinin ise sözlü tarihe, toplumlar tarafından meydana getirilen tarihsel birikimler şeklinde bir anlam yüklediği görülmektedir. Konuya ilişkin Burcu Öğretmen, sözlü tarihi “İnsanlar vasıtasıyla kuşaktan kuşağa yayılan sözlü anlatımlardır” şeklinde tanımlarken, Dilek Öğretmen “Sözlü tarih geçmişin bir yansımasıdır” ifadesini kullanmıştır.

Araştırmaya katılan tarih öğretmenlerinin sözlü tarihin tarih öğretimindeki yerine yönelik görüşleri, frekanslarıyla birlikte Tablo 3’te verilmiştir:

Tablo 3. Tarih Öğretmenlerinin Sözlü Tarihin Tarih Öğretimindeki Yerine Yönelik Görüşleri

Görüşler	f
Aktif öğrenme ortamı oluşturur	3
Öğrencilerin tarihsel bilgiyi elde etme metotlarını öğrenmesini sağlar	3
Öğrenciyi ezbercilikten kurtarır	2
Kalıcı öğrenmeler sağlar	2
Ders kitabı merkezli öğretim anlayışını yıkar	1
Öğrencilerin olaylar arasında bağ kurmasını sağlar	1
Öğrencilerin aile tarihlerine ilişkin ilgi ve meraklarını artırır	1
Toplam	13

Tablo 3 incelendiğinde katılımcı öğretmenlerin sözlü tarihin tarih öğretimindeki yeri ve önemine ilişkin öncelikli olarak belirttikleri görüşlerin “Aktif öğrenme ortamı oluşturmaları” ve “Öğrencilerin tarihsel bilgiyi elde etme yol ve metotlarını öğrenmesini sağlaması” şeklinde olduğu görülmektedir. Bu bağlamda Kemal Öğretmen, “Sözlü tarih öğrenciyi ders kitabının içinden çıkararak tek taraflı bilgi akışını yıkar”, Hilal Öğretmen, “Öğrenciler kişisel deneyimleri sonucu olaylar arasında bağ kurarlar”, Çiğdem Öğretmen “Bilginin kalıcılığı daha fazla olur” şeklinde görüş beyan etmiştir.

Araştırmaya katılan tarih öğretmenlerinin tarih öğretiminde sözlü tarihi kullanıp kullanmama durumları ve sebeplerine yönelik görüşleri, frekanslarıyla birlikte Tablo 4’te verilmiştir:

Tablo 4. Tarih Öğretmenlerinin Tarih Öğretiminde Sözlü Tarihi Kullanıp Kullanmama Durumları ve Sebeplerine Yönelik Görüşleri

Görüşler	f
Kullanıyorum	10
Kullanmıyorum	-
Toplam	10
Nedenler	
Öğrenciyi aktif kılması	3
Dersi zevkli hale getirmesi	2
Öğrencilerin bilgiye kendisinin ulaşması	2
Kalıcı öğrenmeler sağlaması	2
Öğrencileri ezbercilikten kurtarması	2
Öğrencilerin tarihsel düşünme becerilerini geliştirmesi	2
Diğer	7
Toplam	20

Tablo 4 incelendiğinde araştırmaya katılan öğretmenlerin tamamının tarih öğretiminde sözlü tarih çalışmalarına yer verdikleri görülmektedir. Öğretmenlerin öğretimde sözlü tarih çalışmalarına yer vermelerinin öncelikli sebepleri ise sözlü tarih çalışmalarının “Öğrenciyi aktif kılması”, “Dersi zevkli hale getirmesi”, “Öğrencilerin bilgiye kendisinin ulaşmasını sağlaması”, “Kalıcı öğrenmeler gerçekleştirilmesi”, “Öğrencileri ezbercilikten kurtarması” ve “Öğrencilerin tarihsel düşünme becerilerini geliştirmesi” yönündedir. Örneğin Emre Öğretmen, “Sözlü tarih uygulamaları sadece öğrencinin değil, aynı zamanda öğretmenin de kendisini daha fazla geliştirmesi için gereklidir” ifadesini kullanmıştır. Mustafa Öğretmen “Sözlü tarih uygulamaları öğrenciye soru sorabilme, gözlem yapabilme yeteneği kazandırır” demiştir.

Araştırmaya katılan tarih öğretmenlerinin sözlü tarih etkinlikleri ile işlenen derslerin diğer yöntemlerden farkına yönelik görüşleri, frekanslarıyla birlikte Tablo 5’te verilmiştir:

Tablo 5. Tarih Öğretmenlerinin Sözlü Tarih Etkinlikleri İle İşlenen Derslerin Diğer Yöntemlerden Farkına Yönelik Görüşleri

Görüşler	f
Öğrencilerin derse olan ilgisini artırması	5
Problem çözme ve eleştirel düşünme becerilerini geliştirmesi	3
Kalıcı öğrenmeler sağlaması	2
Derse yönelik olumlu tutum geliştirmesi	2
Öğrenciyi araştırmaya sevk etmesi	1
Değişim ve sürekliliği algılamabecerisini geliştirmesi	1
Toplam	14

Tablo 5 incelendiğinde öğretmenlerin önemli bir çoğunluğunun sözlü tarih etkinlikleriyle işlenen derslerin “Öğrencilerin derse olan ilgisini artıracak” yönünde diğer yöntemlerden farklı olduğuna ilişkin görüş bildirdikleri görülmektedir. Konuya ilişkin Kemal Öğretmen, “*Öğrenciler bu yaklaşımla problem çözme ve eleştirel düşünme yeteneğine sahip olurlar, böylece yaşam boyu öğrenmeyi gerçekleştirebilirler*” diyerek sözlü tarih çalışmalarının üst düzey becerileri geliştirebilecek bir yaklaşım olduğuna vurgu yapmıştır. Ahmet Öğretmen, “*Sözlü etkinliklerde kullanılan soru cevap yöntemi konunun anlaşılmasını kolaylaştırır*” ifadesini kullanmıştır.

Araştırmaya katılan tarih öğretmenlerinin sözlü tarih kullanımında öğretmenlerin dikkat etmesi gereken hususlar ve yeterlikler hakkındaki görüşleri, frekanslarıyla birlikte Tablo 6’da verilmiştir:

Tablo 6. Tarih Öğretmenlerinin Sözlü Tarih Kullanımında Öğretmenlerin Dikkat Etmesi Gereken Hususlar ve Yeterlikler Hakkındaki Görüşleri

Görüşler	f
Öğrenciler merkezde öğretmen ise rehber konumunda olmalı	5
Öğrencilerin ilgileri ve seviyeleri göz önünde bulundurulmalı	4
Öğrencilere tarihsel düşünme ve tarihsel bilgiye ulaşma becerileri kazandırılmalı	2
İşbirlikçi öğrenme ortamı oluşturulmalı	1
Öğrenci ve öğretmen arasında çift yönlü iletişim kurulmalı	1
Toplam	13

Tablo 6 incelendiğinde sözlü tarih kullanımında öğretmenlerin dikkat etmesi gereken hususlar ve sahip olması gereken yeterliklere yönelik en fazla ifade edilen görüşün öğretmen ve öğrencilerin sınıf içindeki rollerine ilişkin olduğu görülmektedir. Bu bağlamda araştırmaya katılan tarih öğretmenlerinin 5’i “*Öğrenciler merkezde öğretmen ise rehber konumunda olmalıdır*” şeklinde görüşlerini ifade etmişlerdir. Bu bağlamda Burcu Öğretmen, “*Sözlü tarih yaklaşımı kullanılırken öğrenci merkezde olmalıdır. Kendi deneyimleri üzerine yaparak yaşayarak öğrenmeyi gerçekleştirmelidir*” derken; Gürkan Öğretmen “*Öğretmen olaylar hakkında öğrenciye derinlemesine düşünme ve problem çözme yeteneğini öğretmelidir*” şeklinde görüşünü ortaya koymuştur.

Sözlü tarih çalışmalarının öğrencilerin tarih dersine yönelik tutumlarına etkisi konusunda tarih öğretmenlerinin görüşleri, frekanslarıyla birlikte Tablo 7’de verilmiştir:

Tablo 7. Sözlü Tarih Çalışmalarının Öğrencilerin Tarih Dersine Yönelik Tutumlarına Etkisi Konusunda Tarih Öğretmenlerinin Görüşleri

Görüşler	f
Dersi sıkıcılıktan kurtarması	5
Derse ilgiyi artırması	3
Eleştirel düşünme becerisini geliştirmesi	2
Empati kurma becerisini geliştirmesi	1
Sıradan insanların hayatlarına ilgiyi artırması	1
Toplam	12

Tablo 7 incelendiğinde öğretmenlerin sözlü tarih çalışmalarına yer verilmesi halinde öğrencilerin olumlu tutumlar geliştirebileceğine yönelik görüş belirttikleri görülmektedir. Öncelikle ve sıklıkla belirtilen görüş sözlü tarih çalışmalarının *“Tarih derslerini sıkıcı olmaktan kurtarabileceği”* yönündedir. Sözelimi Furkan Öğretmen, *“Tarih derslerinin sıkıcı geçtiği düşüncesi, sıklıkla ifade edilen bir düşüncedir. Sözlü tarih uygulamaları tarih dersini sıkıcılıktan kurtararak, öğrencilerin empati kurma becerilerini geliştirir”* şeklinde görüşünü ifade etmiştir. Ahmet Öğretmen, *“Tarih dersi genellikle sıkıcı bir ders olarak görülüyor. Sözlü tarih uygulamalarıyla öğrenciler yazılı kaynaklarda yer almayan sıradan insanların deneyimlerini ve var olan tarih geleneğini sorgular. Bu durum öğrencilerin olaylara eleştirel bakabilme becerilerini geliştirir”* demiştir.

Araştırmaya katılan tarih öğretmenlerinin tarih öğretiminde sözlü tarih kullanımının üstünlük ve sınırlılıkları hakkındaki görüşleri, frekanslarıyla birlikte Tablo 8’de verilmiştir:

Tablo 8. Tarih Öğretmenlerinin Tarih Öğretiminde Sözlü Tarih Kullanımının Üstünlük ve Sınırlılıkları Hakkındaki Görüşleri

Görüşler	f
Üstünlükleri	
Tarihsel bilgileri karşılaştırmak ve doğrulamak için kanıt oluşturma	5
Yazılı kaynaklardaki eksik bilgileri tamamlaması	2
Öğrencileri ezbercilikten uzaklaştırarak sorgulamaya yönlendirmesi	2
Öğrencileri küçük birer tarihçi yapması	2
Öğrencilerin işbirliği yapmasını sağlaması	1
İletişim becerisini geliştirmesi	1
Olay ve olgulara çoklu bakabilmeyi öğretmesi	1
Toplam	14
Sınırlılıkları	
Müfredatın yoğun ders saatinin az olması	10
Sınıfların kalabalık olması	3
Eksik/yanlış ya da subjektif bilgi barındırma olasılığının olması	2
Toplam	15

Tablo 8 incelendiğinde sözlü tarihin tarihsel dönem, olay ve kişilerle ilgili yazılı kaynaklardaki bilgileri karşılaştırmak ve doğrulamak için bir kanıt oluşturma en önemli üstünlüğü olarak görülmektedir. Konuya ilişkin Çiğdem Öğretmen, *“Yazılı kaynaklardaki eksik bilgiler sözlü tarih vasıtasıyla tamamlanabilir. Örneğin; sözlü tarih insanların yazıya geçirilmemiş kişisel deneyimleri hakkında bilgi verir”* görüşünü belirtmiştir. Emre Öğretmen, *“Tarih öğretiminde sözlü tarih kullanımı öğrencilere çoklu bir bakış açısı kazandırır. Öğrenciler bugün yaşayanları da tarihe dâhil ederek, geçmiş ile günümüzü değerlendirir. Böylece resmi bir tarih anlayışından nesnel bir tarih anlayışına geçen öğrenci tarihin bir bilim olduğunun farkına daha çok varır”* ifadesini kullanmıştır.

Tarih öğretiminde sözlü tarih kullanımının sınırlılıkları hakkında öğretmenlerin öncelikle ve en sık ifade ettikleri görüş *“Müfredatın yoğun ders saatinin az olduğu”* görüşüdür. Konu ile ilgili Gürkan, Furkan ve Hilal Öğretmen,

sınıf mevcutları kalabalık olduğu için sınıfta sözlü tarih kullanımının sıkıntı oluşturduğunu, öğrencilerin söz almak için çok fazla gürültü yaptıklarını belirtmişlerdir.

TARTIŞMA ve SONUÇ

Araştırmada tarih öğretiminde sözlü tarih kullanımına ilişkin tarih öğretmenlerinin görüşlerini tespit etmek amaçlanmıştır. Bu amaç çerçevesinde öğretmenlerden elde edilen veriler analiz edilmiştir. Verilerin analizi çerçevesinde elde edilen sonuçlar ve bu sonuçlara ilişkin öneriler aşağıda sunulmuştur:

Araştırmada öğretmenlere sözlü tarih ile ilgili görüşleri sorulmuş ve onların konuyla ilgili bilgileri araştırılmıştır. Araştırma sonucunda öğretmenlerin farklı düzeyde sözlü tarihi yorumladıkları ve kendi öğrenme durumları çerçevesinde bu bilgileri yapılandırdıkları anlaşılmaktadır. Öğretmenlerin yaptığı tanımlamalar onların konuya yaklaşımı bakımından önemli görülmekte ve mevcut durumdaki bilgilerini ortaya koymaktadır. Demirci (2022) “*Sözlü Tarihle Değer Öğretime Yönelik Bir Eylem Araştırması*” adlı çalışmada ortaokul 7. sınıf öğrencilerinin gerçekleştirdikleri sözlü tarih çalışması sonrasında yönteme ilişkin bilgilerini araştırmıştır. Öğrenciler sözlü tarihi; yazılı olmayan anıları sözlü olarak ortaya çıkarma, geçmişi öğrenme, geçmişe bakarak günümüzü anlama, iletişim kurma, nesiller arası bağlantı kurma ve geçmiş ve günümüz arasındaki farklılıkları öğrenme şeklinde tanımlamışlardır. Öğrencilerin yapmış oldukları sözlü tarih tanımları değerlendirildiğinde, daha önce sözlü tarihe ilişkin herhangi bir fikri olmayan öğrencilerin, çalışma sonrasında bu yöntemi birebir deneyimlemeleri sonucu oldukça doğru tanımlamalar yaptıkları, sözlü tarih yöntemini ve yöntemin kullanım amacını tanıdıkları ve sözlü tarihe ilişkin fikir sahibi oldukları belirlenmiştir. Demirci’nin çalışmasındaki öğrenci görüşleri bu çalışmadaki öğretmen görüşleriyle karşılaştırıldığında, öğretmen ve öğrencilerin sözlü tarih hakkında benzer tanımlara yakın görüş bildirdikleri görülmektedir.

Araştırmada öğretmenlere tarih öğretiminde sözlü tarihin yeri sorulmuş ve tarih öğretiminde sözlü tarihin kullanılmasının önemine ilişkin bilgilere ulaşılmıştır. Araştırma sonucunda öğretmenlerin sözlü tarihin öğrencilere katkı sağlayacağına ilişkin bilgilerinin olduğu görülmektedir. Gölgesiz Gedikler (2021) “*Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Sözlü Tarih Çalışmasından Edindikleri Kazanımlara İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi*” adlı çalışmada öğretmen adayları sözlü tarih çalışmalarının sağladığı katkıları; eleştirel düşünme, iletişim, sorumluluk, sabırlı olma, empati, değişim ve sürekliliği algılama, öz denetim, bakış açısı edinme, geçmiş kuşakları anlama ve takdir etme, bilgisayar kullanma ve koordinasyon becerileri olarak belirlemişlerdir. Bunun yanı sıra sözlü tarih yönteminin öğrenilen bilgilerin somutlaştırılması ve kalıcılığının artmasını sağladığını, konuya ilişkin merak duygusu ve araştırma isteğini artırdığını, sözlü tarih çalışmasının ders kitapları ve yazılı materyaller dışında yeni bilgiler sunduğunu, ele alınan konuyu geniş açıdan görmeye imkân tanıdığını, tarihi konuları öğrenmelerine katkı sağladığını belirlemişlerdir. Gölgesiz Gedikler’in çalışması bu çalışma ile karşılaştırıldığında, sözlü tarih yönteminin öğrencilere sağlayacağı katkılar birbirini desteklemektedir.

Araştırmada öğretmenlerin tümü sözlü tarih çalışmalarına tarih öğretiminde yer verdiklerini belirtmişlerdir. Öğretmenlere göre sözlü tarih çalışmalarının tarih öğretiminde; öğrenciyi etkin kılacağı, öğrencileri ezbercilikten kurtaracağı, dersi eğlenceli hale getireceği, kalıcı öğrenmeler sağlayacağı, öğrencilerin tarihsel düşünme becerilerini geliştireceği ve bilgiye kendileri tarafından ulaşmalarını sağlayacağı bilgilerine ulaşılmıştır.

Öğretmenlerin sözlü tarih çalışmalarını tarih öğretiminde kullanma nedeni ise, sözlü tarih yöntemi ile tarih derslerinin daha etkili geçtiği düşüncesi ve bu yöntemle tarih öğretiminin öğrencilere kazandırmış olduğu bahsettikleri özelliklerdir. Konuyla ilgili bir başka benzer çalışma da, Metin ve Öz (2019)'ün “8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi Konularının Anlatılmasında Sözlü Tarih Metodunun Kullanımına Yönelik Öğretmen Görüşleri” adlı çalışmalarıdır. Metin ve Öz çalışmalarında Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersinde sosyal bilgiler öğretmenlerine sözlü tarih metoduna yer verip vermediklerini ve sebeplerini sormuşlar ve araştırmaya katılan öğretmenlerin 9 tanesi derslerinde bu metoda yer verdiğini ifade ederken, 4'ü de yer vermediğini belirtmiştir. Sosyal bilgiler öğretmenlerin sözlü tarih metoduna derslerinde yer vermelerinin sebeplerinde ise; öğrencileri sürece etkin katması, dersi keyifli hale getirmesi, ezberci anlayıştan uzak anlamlı öğrenmelere fırsat vermesi, öğrencilerin kendi deneyimleri ile öğrenme gerçekleştirmeleri, derse ve konuya karşı ilgiyi arttırması, yakın çevreden öğrenilen bilgilerin kalıcı olduğu gibi gerekçeler belirlenmiştir. Metin ve Öz'ün çalışmaları ile bu çalışma; sözlü tarih yöntemine derslerinde yer veren araştırmadaki öğretmenlerin, bu yöntemle derslerinde yer verme gerekçeleri bakımından birbirleriyle paralel özelliktedir.

Araştırmada öğretmenlere diğer yöntemlere göre sözlü tarih etkinlikleriyle derslerin işlenmesinin farkı sorulmuştur. Araştırma sonucunda öğretmenler, bu etkinliklerin derslerde kullanılmasının öğrencilere kazandırmış olduğu becerileri göz önünde bulundurarak, diğer öğretim yöntemlerinin aksine sözlü tarih yaklaşımına yer verilmesini benimsemişlerdir. Nitekim Sarı ve Karadağ (2021) “*Preservice Social Studies Teachers' Metaphorical Perceptions Regarding Oral History and Views on Oral History Method*” adlı çalışmalarında sosyal bilgiler öğretmen adaylarının çoğunluğu sözlü tarih metodu ile gerçekleştirilen tarih derslerinin geleneksel olarak yürütülen tarih derslerine kıyasla beceri kazandırmada önemli bir yer edindiğini belirtmektedir. Öğretmen adayları tarafından sözlü tarih etkinliklerinin öğrencilere kazandırdığı düşünülen bu becerilerin ise; gözlem, dinleme, soru sorma, kendinden önceki kuşakları daha iyi anlama ve takdir etme, olguyu düşünceden ayırma, bilgiyi düzenleme, değişim ve sürekliliği algılama ile ilgisiz bilgi arasında ilgili bilgiyi bulma olduğu görülmektedir. Sarı ve Karadağ'ın çalışmaları ile bu çalışma; sözlü tarih etkinlikleriyle derslerin işlenmesinin diğer öğretim yöntemlerinden farkına yönelik öğretmen görüşleriyle benzerlik göstermektedir.

Araştırmada öğretmenlere, öğretmenlerin sözlü tarih kullanımında dikkatli olması gereken hususlar ve yeterlikleri sorulmuş ve onların bu yeterliklere sahip olma durumları belirlenmek istenmiştir. Araştırma sonucunda öğretmenler kendilerinde olması beklenen hususlar ile yeterliklerin birçoğuna sahip durumda olduğunu göstermiş, sözlü tarih kullanımında öğretmen ve öğrenci rolleri belirlenmiştir. Akçalı ve Aslan (2012) “*Tarih Öğretiminin İyileştirilmesi Yolunda Alternatif Bir Yöntem: Sözlü Tarih*” adlı çalışmalarında sözlü tarihin tanımını, tarih yazıcılığına ve öğretime faydalarını, tarihsel olarak gelişimini, uygulama boyutlarını değerlendirmiş ve sözlü tarih kullanımında öğretmenlerin dikkatli olması gereken hususları açıklamıştır. Bu bağlamda öğretmenlerin sözlü tarih kullanımında öğrencilerin yaşlarını ve eğilimlerini göz önünde bulundurması, öğrencilerin malzemeye eleştirel bir biçimde yaklaşmasını öğretmesi, öğrencilere ikincil kaynaklardan bilgi edinmeleri konusunda yol göstermesi gerektiği gibi hususlara yer vermiş ve böylece sözlü tarih kullanımında onlardan beklenen hususlar ve yeterlikleri ile öğretmen rollerini belirlemiştir. Nitekim Akçalı ve Aslan'ın çalışmaları bu çalışmadaki öğretmen görüşleriyle benzerlik göstermektedir.

Araştırmada öğretmenlerin büyük bir çoğunluğu sözlü tarih çalışmalarının tarih derslerini sıkıcılıktan kurtaracağını belirtmiştir. Bunun yanı sıra bu çalışmaların, öğrencilerde sıradan insanların hayatlarına ilgiyi arttıracak, öğrencilerin eleştirel düşünme ve empati kurma becerileri geliştireceği, tarih derslerine karşı tutum ve ilgilerini olumlu açıdan değiştireceği bilgilerine ulaşılmıştır. Bu amaçla öğrenciler tarafından sıkıcı olduğu düşünülen tarih dersinde hem öğrencilere sözlü tarih uygulamaları yaptırmak hem de sözlü kaynaklara yer vererek ders işlemek istenilen özellikleri onlara kazandırmada önemli olarak görülmektedir. Böylelikle sözlü tarih çalışmalarına karşı öğrencilerin merak düzeyleri artırılarak öğrenmelerin gerçekleştirilebileceği belirlenmiştir. Konuyla ilgili bir başka benzer çalışma da, Sağlam ve Sayımlı (2018)'nin "*İlkokul Öğrencilerinin Sözlü Tarihe Yönelik Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*" adlı çalışmalarıdır. Çalışmada ilkokul öğrencilerinin sözlü tarihe ilişkin tutumları çeşitli değişkenlere göre sorulmuş ve bu değişkenlerin farklılaşp farklılaşmadığı değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda öğrencilerin cinsiyetlerine göre sözlü tarihe yönelik tutumlarının kız öğrenciler lehine; okul türüne göre devlet okuluna devam eden öğrenciler lehine; tarih konularından hoşlanma düzeyine göre tarih konularından hoşlanan öğrenciler lehine anlamlı bir şekilde farklılaştığı belirlenmiştir. Sınıf düzeyinin, aile türünün öğrencilerin sözlü tarihe yönelik tutumlarını anlamlı bir şekilde farklılaştırmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Sağlam ve Sayımlı'nın çalışmaları bu çalışmadaki öğretmen görüşleriyle karşılaştırıldığında, her iki çalışma da sözlü tarihin öğrenci tutumlarını olumlu yönde etkileyeceği yönündedir.

Araştırmada öğretmenlere öncelikli olarak tarih öğretiminde sözlü tarih kullanımının üstünlükleri sorularak öğretmen görüşleri tespit edilmek istenmiştir. Araştırma sonucunda tarih ve sosyal bilgiler derslerinde kullanılabilecek sözlü tarihin öğrencilerde pek çok davranış değişikliğine faydası olacağı belirlenmiştir. Öğretmenler sözlü tarih kullanımının sınırlılıkları hususunda da, sözlü kaynaklardan elde edilen bilgilerin eleştirel bir yaklaşımla doğru olup olmadıklarının değerlendirilmesini öngörmektedir. Bunun yanı sıra müfredatın yoğun, ders saatinin az ve sınıfların kalabalık olması sözlü tarih kullanımını derslerde kısıtlamasına karşın, öğretmenlerin imkânları çerçevesinde sözlü tarihe yer verdikleri belirlenmiştir. Güçlü (2013) "*Eğitim Tarihi Araştırmalarında Sözlü Tarih Uygulaması*" adlı çalışmasında sözlü tarih yönteminin iyi bir şekilde uygulanması durumunda çok fazla yararı olacağını söylemektedir. Güçlü'nün, sözlü tarihin sınırlılıkları konusunda sözlü kaynaklardan elde edilen bilgilerin iyi bir şekilde incelenmesi gerektiğini belirtmesi ise bu araştırmayı destekler nitelikteki bulgulardan biridir. Nitekim Güçlü'nün çalışması bu çalışmadaki öğretmen görüşleriyle paralellik göstermektedir.

ÖNERİLER

Araştırma sonuçlarına dayalı olarak şu önerilerde bulunulabilir:

- Tarih dersi müfredat yoğunluğu azaltılabilir.
- Tarih derslerinin saati artırılabilir.
- Sözlü tarihin değeri göz önünde bulundurularak eğitim ortamlarında kullanılabilir.
- Öğretmenler, sözlü kaynaklardan öğrencilerin nasıl yararlanabileceklerini öğretmelidir.

KAYNAKÇA

- Acun, F. (2008). *Yakın Dönem Metodolojisi*. Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Akbaba, B. & Kılcan, B. (2014). Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Sözlü Tarih Çalışmalarına Yönelik Tutumları. *İlköğretim Online*, 13(3), 746-758.
- Akçalı, A. & Aslan, E. (2012). Tarih Öğretiminin İyileştirilmesi Yolunda Alternatif Bir Yöntem: Sözlü Tarih. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 20 (2), 669-688.
- Ardemendo, D. & Kuszmar, K. (2009). Principles and Best Practices for Oral History Education. Ardemendo, D. & Kuszmar, K. (Eds.), (4-12). www.loc.gov/folklife ve oralhistory.org adresinden erişilmiştir.
- Arıkan, R. (2004). *Araştırma Teknikleri ve Rapor Hazırlama*. Asil Yayın Dağıtım.
- Baum, Willa K. (1987). *Oral History For The Local Historical Society*. Amerikan For State and Local History, Nashville.
- Beldağ, A. & Balcı, M. (2017). Sosyal Bilgiler Öğretiminde Sözlü Tarih Yönteminin Kullanımı: Nitel Bir Çalışma. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5(9), 176-189.
- Caunce, S. (2001). *Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi*. B. Bülent Can ve Alper Yalçinkaya (Çev.). Türkiye Ekonomi ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- Çurku, R. (2019). Sözlü Tarih Çalışmalarına Yönelik Sosyal Bilgiler ve Tarih Öğretmenlerinin Tutumlarını İncelemeye Yönelik Van İlinde Bir Araştırma. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 6(4), 2010-2027.
- Demirci, E. (2022). *Sözlü Tarihle Değer Öğretimine Yönelik Bir Eylem Araştırması* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Aksaray Üniversitesi.
- Demircioğlu, İ. H. (2005). Sözlü Tarihin Bir Öğretim Yaklaşımı Olarak Tarih Derslerinde Kullanımı. II. Sosyal Bilimler Eğitimi Kongresi'nde Sunulmuş Bildiri, 26- 28 Mayıs 2005, Van.
- Demircioğlu, İ. H. (2015). *Tarih Öğretiminde Öğrenci Merkezli Yaklaşımlar: Tarih Bölümü Özel Öğretim Yöntemleri* (5. Baskı). Anı Yayıncılık.
- Dere, İ. (2017). *Sosyal Bilgiler Derslerinde Bir Öğrenme ve Öğretme Yöntemi Olarak Sözlü Tarih* [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Uşak Üniversitesi.
- Dere, İ. (2018). Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında (2005 ve 2017) Sözlü Tarih. *Milli Eğitim Dergisi*, 47(219), 33-56.
- Dere, İ. & Kızılay, N. (2017). Aile Tarihinin Araştırılmasında Sözlü Tarihin Kullanımı: İlkokul Öğrencilerinin Tecrübeleri. *Turkish History Education Journal*, 6(2), 294-323. DOI:10.17497/tuhed.335808
- Ekiz, D. (2015). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (4. Baskı). Anı Yayıncılık.

- Gazel, A. A. (2015). Tarih Öğretiminde Öğrenci Merkezli Bir Yaklaşım Olarak Sözlü Tarih. M. Demirel (Ed.), *Tarih Öğretim Yöntemleri* içinde (s. 109-116). Pegem Akademi.
- Gölgesiz Gedikler, H. (2021). Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Sözlü Tarih Çalışmasından Edindikleri Kazanımlara İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 51, 245-265.
- Güçlü, M. (2013). Eğitim Tarihi Araştırmalarında Sözlü Tarih Uygulaması. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 11(1), 100-113.
- İncegöl, S. (2010). *Sosyal Bilgiler Dersinde Örnek Bir Sözlü Tarih Uygulaması* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Kabapınar, Y. & İncegöl, S. (2016). Değişim ve Süreklilik Bağlamında Oyun ve Oyuna Bakmak: Bir Sözlü Tarih Çalışması. *Turkish History Education Journal*, 5(1), 74-96.
- Kara, S. (2019). *Sözlü Tarih Yönteminin Ortaöğretim Öğrencilerinin Tarih Algısı Üzerindeki Yansımaları* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Lehane, S. & Goldman, R. (1977). Oral History: Research and Teaching Tool For Educators. *The Elementary School Journal*, 77(39), 173-181.
- McLellan, M. L. (2014). Beyond the Transcript: Oral History as Pedagogy. In D. Boyd ve M. Larson (Eds.), *Oral History and Digital Humanities* (pp. 99-118). USA.
- Merriam, S. B. (2015). *Nitel Araştırma: Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*. S. Turan (Çev. Ed.). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Mert, B. & Beldağ, A. (2019). Sosyal Bilgiler Öğretiminde Sözlü ve Yerel Tarih Uygulamalarının Öğrencilerde Farkındalık Oluşmasına Etkisi. *Milli Eğitim Dergisi*, 48(1), 267-292.
- Metin, C. (2002). Sözlü Tarih ve Türkiye'deki Gelişimi. *Türk Kültür Dergisi*, 40(469), 288-299.
- Metin, B. & Öz, M. (2019). 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi Konularının Anlatılmasında Sözlü Tarih Methodunun Kullanımına Yönelik Öğretmen Görüşleri. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 1-20. <https://doi.org/10.33905/bseusbed.560152>.
- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2009). *Ortaöğretim Tarih Öğretim Programı (11.Sınıf)*. MEB.
- MEB. (2018). *Ortaöğretim Tarih Dersi 9, 10 ve 11. Sınıflar Öğretim Programı*. MEB.
- Portelli, A. (1996). *Oral History in Italy*, w: *Oral History. An Interdisciplinary Anthologh*, red. David K. Dunaway, Willa K. Baum, Alta Mira, s. 391-416.
- Safran, M., & Ata, B. (1998). Okul Dışı Tarih Öğretimi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(1), 1-8.
- Sağlam, H. İ. & Sayımlı, S. (2018). İlkokul Öğrencilerinin Sözlü Tarihe Yönelik Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 47(219), 89-104.
- Sarı, İ. (2006). Akademik Tarih ve Tarih Öğretiminde Sözlü Tarihin Yeri ve Önemi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (3), 109- 125.
- Sarı, İ. (2007). *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Sözlü Tarih Etkinliklerinin Öğrenci Başarı, Beceri ve Tutumlarına Etkisi* [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Sarı, İ. & Karadağ, Y. (2021). Preservice Social Studies Teachers' Metaphorical Perceptions Regarding Oral History and Views on Oral History Method. *International Journal of Eurasian Education and Culture*, 6(13), 1264-1310. <http://dx.doi.org/10.35826/ijoecc.391>

- Thompson, P. (1999). *Geçmişin sesi*. Layıkel, Ş. (Çev.). Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tokcan, H. (2019). Sosyal Bilgiler ve Edebiyat. Halil Tokcan (Ed.), *Sosyal Bilgilerde Sözlü ve Yazılı Edebiyat İncelemeleri* içinde (s. 1-22). Pegem Akademi.
- Uygun, S. (2006). Eğitim Tarihi Araştırmalarında Sözlü Tarih Yaklaşımı ve Sözlü Tarihte Bir Öğretmen: Hayrettin Uysal. *Çağdaş Eğitim Dergisi*, 31(328), 24-32.
- Welton, D. & Mallan, T. (1999). *Children and Their World: Strategies For Teachings Social Studies*. Houghton Mifflin Company, Boston.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.

Etik Metni: “Bu makalede dergi yazım kurallarına, yayın ilkelerine, araştırma ve yayın etiği kurallarına, dergi etik kurallarına uyulmuştur. Makale ile ilgili doğabilecek her türlü ihlallerde sorumluluk yazarlara aittir. Makalenin etik kurul izni Atatürk Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü Yayın Etiği Kurulu tarafınca 26.05.2017 tarih ve 36648235/605.01/7675585 sayılı kararı ile alınmıştır.”

Yazar(lar)ın Katkı Oranı Beyanı: Bu çalışmada birinci yazarın katkı oranı %50, ikinci yazarın katkı oranı %50’dir.

KATKI ORANI	KATKIDA BULUNAN YAZAR(LAR)
Fikir ve Kavramsal Örgü	Kübra KANDEMİR-Betül ASLAN
Literatür Tarama	Kübra KANDEMİR-Betül ASLAN
Yöntem	Betül ASLAN
Veri Toplama	Kübra KANDEMİR
Verilerin Analizi	Kübra KANDEMİR-Betül ASLAN
Bulgular	Kübra KANDEMİR-Betül ASLAN
Tartışma ve Yorum	Kübra KANDEMİR-Betül ASLAN

Finansal Destek: Bu çalışmanın yazım sürecinde katkı ve/veya destek alınmamıştır.

Bilgilendirilmiş Onam Beyanı: Çalışmaya katılan tüm katılımcılardan bilgilendirilmiş onam formu alınmıştır.

Veri Kullanılabilirlik Beyanı: Makale ile ilgili tüm veriler makalenin içinde yer almaktadır.

Çıkar Çatışması: Yazarların araştırma ile ilgili diğer kişi, kurum ve kuruluşlarla ve yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Bu eser CC BY (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.tr>) ile lisanslanmıştır.

Sorumluluk Reddi/Yayıncı Notu: Tüm yayınlarda yer alan ifade, görüş ve veriler yazar(lar) ve katkıda bulunan(lar)ın görüşleridir. IJETSAR ve/veya editör(ler), içerikte belirtilen herhangi bir fikir, yöntem, talimat veya üründen kaynaklanan kişiler veya mülke yönelik zararlardan ve ihlallerden sorumlu değildir.